

OLIVERA DURBABA
 Filološki fakultet u Beogradu

AUTONOMIJA

U Č E N I K A

Benson, P. & S. Toogood (ur.),
Learner autonomy. Challenges to research and practice.
 Dublin, Authentik, 2002, 135

Ova knjiga nevelikog obima, ali veoma aktuelnog i pažnje vrednog sadržaja, obuhvata sedam članaka koji su u vidu plenarnih izlaganja ili referata saopšteni na Međunarodnoj konferenciji o nastavi i učenju stranih jezika, održanoj u Hong Kongu 2000. godine, u okviru sekcije posvećene pitanjima učenikove autonomije. Kao što izdavači i koautori ove zbirke, Fil Benson (Phil Benson) i Sara Tugud (Sarah Toogood) u predgovoru zaključuju, pitanje autonomije u učenju stranih jezika - koja obuhvata upravljanje (*managing*), praćenje (*monitoring*) i vrednovanje (*evaluating*) sopstvenog procesa učenja - poslednjih godina postala je jedna od najaktuelnijih tema među naučnicima posvećenim istraživanjima u oblasti usvajanja i učenja jezika. Opređenje autora ovog prikaza da navedenu knjigu predstavi naučnoj i stručnoj publici u našoj zemlji potkrepljeno je, s druge strane, i željom da se skrene pažnja na ovaj koncept nastave i učenja stranih jezika, budući da je on na našim prostorima široj javnosti uključenoj u nastavni proces ostao uglavnom nedovoljno poznat (ova konstatacija se, dakako, ne odnosi na retke didaktičare među našim filozofima, koji su uglavnom naklonjeni konceptu autonomne nastave stranih jezika).

Najveći broj članaka jesu izveštaji o istraživanjima koje su njihovi autori sprovodili pokušavajući da empirijski provere različite hipoteze vezane za mehanizame autonomnog pristupa učenju stranih jezika, te da dobijene rezultate pretoče u konkretne zaključke o mogućnostima - dometima i ograničenjima - institucionalnog i vaninstitucionalnog konteksta autonomnog učenja stranih jezika. Pomeranje fokusa sa nastavnika, kao donedavno neprikosnovenog i odlučujućeg činioca edukacije u oblasti stranih jezika, na učenika¹, Benson i Tugud u svom uvodnom obraćanju čitaocima (*Introduction*, str. 1-9) dovode u neposrednu vezu za zahtevima informatičkog doba i usponom ideologije globalizacije, što obrazovne vlasti navodi na pažljivije promišljanje ideje o autonomiji u učenju: naime, uspešnim

...

1. U nedostatku odgovarajućeg termina koji bi semantički pokrивao polja značenja engleskog leksema learner, odnosno nemačkog Lerner/ Lernender, 'učenik' u ovom prikazu obuhvata svaku osobu (daka, studenta, polaznika tečaja nekog stranog jezika i sl.) koja uči strani jezik u prisustvu nastavnika (i uz njegovu pomoć, odnosno, kako didaktičari često samokritički šaljivo umeju da ka u, "uprkos nastavniku").

učenikom, od kojeg se može očekivati da će efikasno odgovarati na izazove novog doba, sve se manje može smatrati onaj ko akumulira znanja i veštine prema dobijenim instrukcijama, a sve više onaj ko zna kako da uči i usavršava sopstvene veštine, da komunicira i saraduje s drugima u rešavanju problemskih situacija. Formiranje učenika koji bi posedovao ovakve sposobnosti treba da bude rezultat obrazovnog procesa okrenutog učeniku i njegovim potrebama (ovaj princip se, dakako, ne odnosi samo na nastavu stranih jezika, već na nastavni proces u celini). Ideju o autonomiji u učenju stranih jezika autori porede sa efektom ostvarenim u kompjuterskim igrama, gde pobeda na jednom nivou ne znači kraj igre, već prelazak na viši nivo aktivnosti, s novim zahtevima i novim izazovima - njima se igrač suprotstavlja usložnjavanjem postupaka koji su na nižim nivoima dovodili do uspeha.

Fil Benson (profesor Univerziteta u Hong Kongu), suizdavač ove zbirke priloga, autor je prvog članka, pod naslovom „Autonomy and communication“ (str. 10-28). U uvodnom delu svog priloga, Benson ukratko iznosi najvažnije teorijske postavke o fenomenu autonomije, osvrnuvši se prevashodno na vezu između principa autonomije i komunikativnog pristupa u nastavi stranih jezika (po Litlvudovoj /Littlewood/ definiciji, autonomija zavisi od sposobnosti kreativne upotrebe jezika i korišćenja adekvatnih strategija komunikacije u određenim situacijama; za Litla /Little/, autonomija zahteva usvajanje strategija učenja: istinski autonomni učenik koristiće svaku priliku u kojoj upotrebljava jezik kao priliku za učenje, i *vice versa*; Holec /Holec/², pak, pod autonomijom podrazumeva inovativne postupke u čitavom obrazovnom sistemu, čiji je cilj razvijanje onih sposobnosti koje pojedinca osposobljavaju da preuzima odgovornost za aktivnost koju će obavljati u svom društvenom okruženju). U centralnom delu svog članka, Benson izlaže rezultate spostvenog istraživanja sprovedenog 1997. godine među studentima I godine Univerziteta u Hong Kongu (primenom metode intervjua došlo se do preko 30 iskaza o iskustvima studenata u učenju engleskog kao stranog jezika, od početnih stadijuma pa sve do univerzitetskog doba). Ovako postavljeno istraživanje imalo je za cilj da utvrdi poimanje značaja i smisla dugotrajnog procesa učenja stranog jezika od strane samih učenika, kao i uticaj tog procesa na učeničku autonomiju. Analizom rezultata ovog istraživanja došlo se do zaključka da promene koje nastupaju u odnosu prema stranom jeziku koji se uči dugi niz godina nisu puka posledica sazrevanja niti postizanja više jezičke kompetencije, već su funkcionalno zavisne od iskustava u formalnom i neformalnom učenju, s jedne strane, odnosno konceptualizaciji i interpretaciji stranog jezika kao školskog predmeta (na nižem stadijumu) ili kao medija komunikacije (na višem stadijumu), s druge strane. Autor ovde emprijski potvrđuje i naoko sasvim očiglednu činjenicu da je razvijanje autonomije dugotrajan i progresivan proces, čija se trajnost ne može garantovati. Osim toga, pokazuje se i da je autonomija pojedinca (individualna moć i pravo da se kontroliše energija i napor uloženi u učenje) u domenu učenja stranih jezika istovremeno i socijalna aktivnost, budući da podrazumeva komunikaciju na stranom

...

2. Ovaj autor je široj javnosti poznat kao jedan od najaktivnijih zagovornika koncepta autonomnog učenja, koji je CDCC, Veće za kulturnu saradnju Saveta Evrope (telo koje od svog osnivanja 1961. neprestano i neumorno neguje politiku multilingvalne Evrope) usvojilo kao svoj zvanični projekat. Njegov najva- niji spis ("Autonomy in Foreign Language Learning") objavljen je u Strazburu 1979. godine, u izdanju i po nalogu Saveta Evrope.

jeziku, koja se, kao i svaka druga komunikacija, odvija u socijalnom kontekstu, između najmanje dve individue, te je nije ni moguće posmatrati i razvijati nezavisno od njega. Socijalni karakter komunikacije jedan je od trajno zanimljivih aspekata istraživanja u domenu učenja i nastave stranih jezika.

Viljem Litlvud (William Littlewood), profesor Centra za jezike na Baptističkom univerzitetu u Hong Kongu, autor je članka pod nazivom "Cooperative and collaborative learning tasks as pathways towards autonomous interdependence" (str. 29-40). Kao što proizilazi iz samog naslova, autor ovde polazi od principijelnog razlikovanja 'kooperativnog' učenja (gde nastavnik određuje pravac rada) i 'kolaborativnog' učenja (gde učenici učestvuju u određivanju pravca rada). Ova distinkcija odgovara onoj između 'reaktivne' autonomije (princip po kojem je učenik autonoman u radu, ali je cilj tog rada unapred utvrđen od strane nastavnika) i 'proaktivne' autonomije (princip po kojem učenik ravnopravno saučestvuje u utvrđivanju ciljeva rada). Proaktivna autonomija je koncept prihvaćen u Evropi i SAD, koji počiva na sledećim postulatima: učenici su sposobni da preuzimaju odgovornost za svoje učenje, da određuju cilj učenja, biraju metode i tehnike, kao i da procenjuju sopstvena postignuća. Suprotstavljajući se uvreženim mišljenjima da je ovako shvaćena autonomija suprotna tradicijama i vrednostima mnogih azijskih zemalja, Litlvud ukazuje na brojna istraživanja koja potvrđuju da, uz odgovarajuću podršku, princip proaktivne autonomije biva uspešno ostvarivan i na Dalekom Istoku. Osim toga, autor nije sklon da, poput mnogih drugih didaktičara, samo proaktivnu autonomiju smatra istinskom autonomijom, već i reaktivnu autonomiju prihata kao preliminarni stupanj u istom pravcu. Među strategijama kojima se razvija "kooperativno" i "kolaborativno" učenje, Litlvud izdvaja: (a) grupni rad uz korišćenje unapred zadatog materijala; (b) individualni rad uz korišćenje diferenciranog, unapred zadatog materijala; (c) grupni rad uz pomoć 'eksperta' - člana grupe koji neposredno obrađuje zadati materijal i prenosi saznanja grupi (d) grupni rad uz korišćenje materijala koje biraju sami učenici. Na osnovu ovih postavki, autor skicira programske okvire u kojima bi se pomoću kooperativnih i kolaborativnih zadataka razvijala učenička autonomija. Oni su potvrđeni i istraživanjem koje je autor sproveo na uzorku od 2656 studenata u 11 zemalja (u članku su ponudeni statistički pokazatelji za Hong Kong, Kinu i Maleziju): pokazuje se, naime, da studenti imaju pozitivan stav prema grupnom radu, determinisanom zajedničkim ciljevima, u kojem napredak svakog pojedinca koristi čitavoj grupi; istovremeno se pokazalo da studenti nisu radi da pasivno recepiraju nastavne sadržaje, već traže da budu aktivno uključeni u otkrivanje novog. Ukoliko se validnost ovih rezultata bude potvrdila, autor veruje da bi ovakvi stavovi mogli potvrditi ulogu kooperativnih i kolaborativnih zadataka u autonomnom učenju.

Članak Viljema Lagenze (William La Ganza), profesora Univerziteta Mekvari u Sidneju, nosi naslov: "Rethinking a topic: challenges in researching learner autonomy and creativity in language teaching for business students" (str. 41-60). U njemu se razmatra mogućnost transfera ostvarene autonomije u učenju stranih jezika na generalne strategije učenja. Autor, naime, smatra da je autonomija kao moć kreativnog razmišljanja i stvaranja novih polja aktivnosti, uključujući i spremnost na prihvatanje rizika, od posebnog značaja za buduće poslovne ljude i preduzetnike.

91

Nekoliko studija koje je sproveo na Univerzitetu Mekvari u Sidneju, Lagenza je otpočeo želeći da proveri svoju smelu hipotezu: ukoliko im se pruži prilika da ostvare autonomiju u učenju stranog jezika, učenici će bivati kreativniji u učenju ili ostvarivati kreativnije rezultate (u istraživanju je korišćena kombinovana metoda posmatranja i intervjua). U grupama koje je tokom istraživanja pratio, studenti su sami određivali nastavne teme, što je imalo za posledicu (i to, kako autor sam ističe, najjasniju) personalizaciju izabranih toposa (koji više nisu bili vezani isključivo za poslovni, već i intimni život); u metodološkom pogledu, međutim, autor se, kako sam ističe, suočio s nizom problema i pitanja, od kojih neka smatra nerazrešivim. Primera radi, pokazalo se da 'autonomija' kao odlika jednog tipa interakcije između nastavnika i učenika, uopšte ne mora biti perceptabilna - učenik može biti autonoman u svom radu, usamljeno sedeći u jednom uglu učionice, čak i ukoliko ga nastavnik u potpunosti ignoriše: autonomija ne zahteva javno prikazivanje! U tom smislu, nastavni stil koji favorizuje autonomno učenje ne mora automatski doprinositi razvoju kreativnosti kod učenika. Pored toga, praktično je nemoguće razlučiti da li su kreativne ideje koje se javljaju tokom procesa učenja rezultat samog učenja ili su pak, nedovoljno definisane, postojale i pre, odnosno izvan ovog procesa. Ovo saznanje je autora navelo na preoblikovanje prvobitne istraživačke postavke u tzv. 'koncept psihološkog prostora' (engl. *psychological space*). Po ovoj zamisli, autonomnost u učenju nije statički fenomen, budući da se kontinuirano preoblikuje, kao rezultat neprestanog dogovaranja (koje autor naziva ponovljenim pregovaranjem, engl. *renegotiation*) između učenika i nastavnika. Domeni u kojima se autonomnost može izražavati jesu: predlaganje programa rada; sadržaj rada; uloga nastavnika; kontrola napredovanja; kriterijumi provere; tempo i stil određenih aktivnosti; proces učenja; pristup materijalima; ciljevi učenja; način provere.

Naredna tri članka imaju za temu individualno, samostalno učenje (engl. *self-access language learning*, SALL). Njihovi su autori Dejvid Gardner (David Gardner), profesor Centra za engleski jezik Univerziteta u Hong Kongu (prilog pod naslovom "Evaluating self-access language learning", str. 61-70), Brus Morison (Bruce Morrison), profesor Centra za engleski jezik Politehničkog univerziteta u Hong Kongu (autor članka pod nazivom "The troubling process of mapping and evaluating a self-access language learning centre", str. 71-85), kao i Sara Tugud i Ričard Pimberton (Richard Pemberton), profesori Centra za jezike Univerziteta za nauku i tehnologiju u Hong Kongu (članak pod naslovom "Integrating self-directed learning into the curriculum: a case study", str. 86-110). SALL je koncept prilagođen individualnim potrebama osobe koja uči strani jezik, nesputan unapred pripremljnim vremenskim planom ili programom rada s definisanim ciljevima. Nepostojanje ovog okvira čini evaluaciju teškom, ako ne i nemogućom. S druge strane, kako Gardner ističe, svaki sistem koji ima za cilj usavršavanje procesa učenja, valjalo bi evaluirati i proceniti njegovo funkcionisanje, pogotovu one koji predstavljaju pravi izazov za tradicionalni obrazovni sistem. Evaluacija je od značaja i za one koji su se opredelili da uče strani jezik po konceptu SALL. Jednu od mogućnosti evaluacije prikazao je Morison, koji je i sam koordinator takvog centra za individualno učenje (*self access language learning centre*, SAC). Ovakvi centri, premda brojni, u osnovi se veoma razlikuju jedni od drugih, prevashodno po opremi koju poseduju (od onih opremljenih visoko sofisticiranom audio-vizuelnom i

elektronskom tehnikom, do sasvim skromnih, improvizovanih u uglu učionice, sa omanjom priručnom bibliotekom). Morison definiše SAC kao centar opremljen kompletima za učenje jezika i odgovarajućim ljudstvom. Da bi se utvrdio nivo efikasnosti takvih centara, može se, kako Morison sugerije, pribeci metodi mapiranja (intervjuisanje učenika i nastavnika - korisnika većeg broja ovakvih centara, sa šireg geografskog područja; sintetisanje njihovih odgovora; kartografiranje rezultata, stvaranje evaluacione sheme SAC). U poslednjem članku u ovom nizu Tugud i Pimberton prikazuju rezultate trogodišnje studije koja prati uvođenje modula individualnog učenja na Univerzitetu za nauku i tehnologiju u Hong Kongu, zasnovanog na uslovima koje svaki takav program treba da ispuni: (a) omogućiti učeniku da samostalno bira materijal, zadatke i strategije; (b) u pripremnom periodu upoznati učenika sa širokom paletom strategija učenja koje je slobodan da primenjuje u svom samostalnom radu; (c) planirati serije individualnih susreta korisnika SALL modula sa nastavnicima-koordinatorima; (d) koordinisati vremenske okvire modula i ostaviti njegovim korisnicima dovoljno vremena za planiranje, izvođenje i reflektovanje sopstvenog procesa učenja (kako autori predlažu, najmanje 2 sata nedeljno, tokom jedne godine ili duže).

Poslednji članak u knjizi delo je Naoko Aoki, profesora Univerziteta u Osaki, i nosi naslov: "Aspects of teacher autonomy: capacity, freedom, and responsibility" (str. 111-124). Pomalo provokativno, autorka se bavi naličjem koncepta učeničke autonomije: autonomijom nastavnika stranih jezika. Parafrazirajući definiciju učeničke autonomije ("sposobnost, sloboda, i/ili odgovornost za donošenje odluka vezanih za sopstveni proces učenja"), ona autonomiju nastavnika definiše kao "sposobnost, slobodu, i/ili odgovornost za donošenje odluka vezanih za sopstveni nastavni proces". Ovakva definicija, međutim, kako i autorka uvida, ne implicira pozitivan uticaj nastavnikove autonomije na razvijanje učenikove (premda didaktičari zainteresovani za pitanje inicijalne edukacije nastavnika stranih jezika ističu nužnost neposrednog upoznavanja budućih nastavnika sa praksom autonomnog učenja, kako bi ovi, potom, u svojoj nastavnoj delatnosti umeli da podstiču učeničku autonomiju). Autorka stoga kreira sopstvenu listu imperativa (poželjnih osobina, stavova i sposobnosti koje bi nastavnik stranog jezika trebalo da poseduje ili razvije tokom svog obrazovanja i profesionalne delatnosti, a koje imaju za cilj osposobljavanje učenika za autonomno učenje): (a) verovati učenicima, (b) stvoriti atmosferu psihološke sigurnosti, (c) omogućiti učenicima izbor između više mogućnosti, (d) ostaviti prostora za dogovaranje sa učenicima, (e) dati učenicima pravo glasa, (f) obezbediti pristup informacijama, (g) sopstvene odluke učiniti transparentnim, (h) stimulisati i podržavati razmišljanje o kognitivnom, afektivnom ili socijalnom aspektu učenja. U svojoj želji da podrži učenikovu autonomiju, nastavnik nikada ne uživa potpunu slobodu delanja, budući da je omeđen željama i potrebama učenika (pored toga što su mu manevarski prostor već suzili institucionalni okviri - plan i program rada, nametnuti udžbenici, standardizovani evaluacioni testovi - kao i opšti uslovi rada - nedeljni fond časova, broj učenika u odeljenju, administrativni poslovi vezani za nastavu, nerazumevanje kolega ili njihov otpor prema eventualnim odstupanjima od nasledene nastavne prakse itd.). Stoga autorka oslobađanje od tih unapred zadatih okvira smatra preduslovom za ostvarenje nastavnikove autonomije (ovo se, pre svega, odnosi na fleksibilne

programe obrazovanja budućih nastavnika stranih jezika, koji bi studentima ostavili prostora za razmišljanje, istraživanje, otpor i pobunu, i omogućili im reflektovanje sadržaja rada u prijatnoj i opuštenoj atmosferi psihološke topline i sigurnosti. Članak se završava jednim, za naučne radove sasvim neobičnim, a uz to i potpuno otvorenim prikazom autorkinog sopstvenog profesionalnog puta, mimo svih zamki i preispitivanja kroz koja prolazi savesni nastavnik, do uvida u neophodnost refleksivne, a pre svega emocionalne interakcije nastavnika i učenika.

Knjiga se završava izuzetno sadržajnom listom referentnih dela vezanih za pitanja autonomije u učenju stranog jezika (*References*, str. 125-135), objavljivanih poslednjih godina XX veka i početom novog milenijuma.

Premda to u ovakvim prikazima nije uobičajeno, ovde će se ukazati i na ime izdavača, budući da je ono u slučaju ove knjige programatskog karaktera: reč je o izdavačkoj kući AUTHENTIK iz Dablina, jednoj od prvih institucija u svetu koja se posvetila izdavanju autentičnog nastavnog materijala (više puta godišnje objavljuje časopise na engleskom, francuskom, nemačkom i španskom jeziku, koji predstavljaju kompilaciju tekstova iz dnevne štampe) i naučnih rasprava s tematikom autentičnosti i autonomnosti u učenju i nastavi stranih jezika.